

Johans Andreass Ēzens Rīga 18 Gadsimtā zīmējumi. Johann Andreas Oesen Riga im 18. Jahrhundert Zeichnungen, red. Pārsla Pētersone, Vēstures Avoti. Historische Quellen III, Riga 2003, ss. 216, ryc.

Ukazująca się od 1999 roku seria Źródła Historyczne jest wspólnym edytorskim przedsięwzięciem Państwowego Archiwum Historycznego Łotwy i czasopisma „Latvijas Arhīvi”. Tom trzeci serii zawiera reprodukcje rysunków Johanna Andreasa Oesena (1762–1804), rodem z Rygi, ucznia tamtejszego cesarskiego liceum, od 1785 r. kolejno: kopisty w kancelarii ryskiego urzędu celnego, później sekretarza w kancelarii gubernatora Inflant. Album z rysunkami powstał w 1786 r.; obecnie jest przechowywany w Państwowym Archiwum Historycznym Łotwy. Zebrane na 52 kartach manuskryptu barwne rysunki przedstawiają „Osobliwości miasta Rygi” — najwspanialsze budynki, kościoły, szkoły, sierocińce, fabryki, okolice Rygi, wreszcie ubiory, pojazdy i herby jej mieszkańców. Wszystkie, a jest ich ogółem ponad setka, znalazły się w omawianym wydawnictwie (s. 79–189). Poszczególne rysunki są opatrzone autorskimi, niekiedy obszernymi objaśnieniami. Ich wartość dla badaczy kultury materialnej (zwłaszcza miast) zarówno krajów nadbałtyckich jak i całej Europy jest oczywista. Rysownik dokumentował przecież wizerunek miasta od zawsze rozwijającego się na styku różnych kultur: mieszczańskiej (niemiecko-hanzeatycznej), chłopskiej (łotewskiej), szlacheckiej (sarmackiej — polsko-litewskiej); także skandynawskiej, rosyjskiej. W drugiej połowie XVIII w. Ryga stanowiła jedną z bram wiodących z imperium carów na Zachód Europy. Jak niegdyś była też miastem wielu wyznań: luternizmu, prawosławia, katolicyzmu.

W zbiorze znalazły się m.in.: plan miasta, jego widok panoramiczny od strony Dźwiny, liczne przedstawienia budowli monumentalnych. Sąsiadują z nimi bodajże ciekawsze dla badacza historii kultury materialnej widoki zakładów przemysłowych: stoczni, rafinerii cukru, młynów. Nie zabrakło też miejsc tak ważnych dla miasta żyjącego z handlu jak urząd celny (plany parteru i pierwszego piętra) i stacja pocztowa (położona 10 km od centrum przy szlaku do Dorpatu i Petersburga). Kilkadziesiąt rysunków ukazuje środki transportu (wodnego i lądowego) służące do przewozu towarów i ludzi (wielu stanów i nacji) w różnych porach roku. Znajdujemy tu przedstawienia wozów kupców rosyjskich i załadowanych sianem lub drewnem wozów chłopskich (Łotysze), rosyjskiej *Droschki* i kibitki oraz modnych — angielskiego *Faetonu* i *Kutscha*. Oesen utrwalił też wygląd siedmiu rodzajów sań używanych przez chłopów łotewskich i rosyjskich a także przez inflancką szlachtę i mieszczan (tzw. *Butte*). Ten ostatni typ sań miał być używany zarówno zimą jak latem. Dokładność rysunków i szczególność objaśnień sprawiają, że mogą one okazać się przydatne przy identyfikacji pojazdów odnotowywanych w spisach mienia z Inflant i obszarów sąsiednich. W opublikowanym zbiorze znajduje się również 27 wizerunków typów ludzi zamieszkujących gród nad Dźwiną lub często go odwiedzających. Skupione na trzech tablicach sąsiadują ze sobą charakterystyczne sylwetki łotewskiej mamki-niańki i rosyjskiej kupcowej, łotewskiego, estońskiego i rosyjskiego chłopca w odzieży letniej i zimowej, parobka niosącego na targ mleko i śmietanę, żydowskiej kobiety i żołnierzy miejskich oraz rosyjskich (w mundurach paradnych i polowych), robotnika z rafinerii cukru i czeladnika szewskiego.

W barwnym wizerunku miasta i jego ludzi nie zabrakło też akcentów związanych z Rzeczpospolitą. Jeden z rysunków przedstawia sianie, którymi chłopci litewscy dowozili do Rygi len i zboże; dwa inne ukazują „polskiego szlachcica” oraz „Polaka” również w typowym szlacheckim stroju. W galerii charakterystycznych postaci, obok Polaków, spoza granic imperium sportretowano tylko Szweda.

Cennym uzupełnieniem reprodukowanych źródeł ikonograficznych jest obszerny szkic historii Rygi w XVIII stuleciu, postrzeganej przede wszystkim oczyma tamtejszych kronika-

rzy, pamiętnikarzy oraz odwiedzających miasto (nieraz na kilka lat) cudzoziemców (s. 19–70). Nie zabrakło również krótkiej biografii samego Oesena (s. 71–76), wykazu źródeł i literatury (s. 190–192) oraz wzbogaconego notami biograficznymi indeksu osób (s. 204–214). Wydanie pracy w dwu językach, oprócz łotewskiego także w niemieckim, sprawia, że stała się bardziej przydatna i dostępna dla badaczy spoza Łotwy.

A. Klonder